

BLUESS

Možnosti rozvoja základných zručností na Slovensku - východiská

MAREC 2021

Ivana Studená a Ľubica Gállová

POLICY BRIEF

Napriek tomu, že v mnohých štátoch EÚ je podpora rozvoja gramotností u dospelých súčasťou národných politík, na Slovensku sa jej na systémovej úrovni doteraz nevenovala pozornosť. Dôvodov, prečo je potrebné zaoberať sa rozvojom základných zručností nízkoqualifikovaných osôb, je niekoľko. Jedným z nich je potenciál pracovnej sily. Absencia základných zručností je tiež prekážkou kvalitného života – osobného, pracovného i občianskeho. Problém porozumieť písanému textu, použiť základné matematické funkcie v každodennom živote, či využívať technológie a aplikácie predstavujú v dnešnom rýchle meniacom sa svete vážny hendikep, ktorý ľuďom bráni zapojiť sa do pracovného života alebo napredovať v kariére, obmedzuje v účasti na živote spoločnosti a rodinnom živote a je tiež zdrojom neistoty, nízkeho sebavedomia a často aj hanby.

Projekt BLUESS sa zamerail na zmapovanie situácie v oblasti podpory úrovne základných zručností dospelých na Slovensku. Projekt bol pripravený ako súčasť implementácie Odporúčania Rady EÚ z 19. decembra 2016 s názvom Cesty zvyšovania úrovne zručností: nové príležitosti pre dospelých v SR. Aktivity projektu sa zamerail na nasledovné ciele:

- otvoriť diskusiu o potrebe riešenia problematiky základných zručností na národnej úrovni
- zmapovať situáciu v súvislosti s možnosťami podpory úrovne základných zručností dospelých v SR s dôrazom na nízko kvalifikovaných dospelých
- identifikovať hlavné problémy v oblasti zvyšovania úrovne základných zručností a navrhnúť odporúčania pre tvorcov politík v tejto oblasti
- navrhnúť nástroje pre hodnotenie úrovne základných zručností nízko-kvalifikovaných dospelých
- podporiť personálne kapacity odborníkov z praxe ktorí pracujú alebo majú potenciál pracovať s dospelými v oblasti rozvoja základných zručností
- umožniť výmenu informácií a dobrej praxe so zahraničím na úrovni tvorcov politík. Expertov verejnej správy ako odporu tvorby súčastí národných stratégií v oblasti podpory základných zručností v SR.

Hlavnou motiváciou pre mapovanie situácie v oblasti základných zručností bolo zozbierať relevantné informácie z výskumu a praxe a na ich základe potvrdiť alebo vyvrátiť východiskové predpoklady, na ktorých bol postavený projektový zámer, a to:

- Téma základných zručností je na Slovensku zatiaľ odborne neuchopená, neexistuje o nej širšia odborná diskusia a povedomie u aktérov, ktorí by do jej riešenia mali aktívne vstupovať (na rôznych úrovniach systému) je nedostatočné
- Existujúce príležitosti pre podpory základných zručností sú fragmentované, zväčša realizované na lokálnej úrovni a založené na projektovej činnosti mimovládnych organizácií, a ojedinele aj iných subjektov ako sú zamestnávateľa alebo akademické inštitúcie.
- Chýba vymedzenie cieľových skupín, ktorých sa potreba rozvoja základných zručností týka, na systémovej úrovni neexistujú vhodné a dostatočné nástroje na podporu rozvoja a hodnotenia základných zručností (či už u učiacich sa alebo organizácií, ktoré by rozvoj a hodnotenie základných zručností zabezpečovali).

Mapovanie situácie v oblasti základných zručností dospelých vychádzalo z informácií pre ktoré boli v rámci projektu realizované nasledovné metodologické prístupy: prieskum strategických dokumentov EÚ a SR, prehľad príkladov dobrej praxe na Slovensku a v zahraničí (v Írsku a Nórsku) a prehľad opatrení týkajúcich sa základných zručností vo vybraných štátoch Európskej únie v spolupráci so zahraničnými partnermi projektu – European Association for Education of Adults, AONTAS a European Basic Skills Network, a prieskum aktuálneho stavu v oblasti základných zručností a cieľových skupín pomocou pološtruktúrovaných rozhovorov metódou kľúčových informátorov.

1. Aktivity projektu potvrdili východiskové hypotézy projektového zámeru. Nedostatok povedomia o téme základných zručností a o možnostiach a dôležitosti neformálneho vzdelávania v základných zručnostiach u aktérov, ktorí by do jej riešenia mali aktívne vstupovať je kľúčovou bariérou pre posun v praxi a pre rozvoj dostupných príležitostí pre rozvoj základných zručností z perspektívy dospelého jedinca s nízkou úrovňou vzdelania respektíve s nedostatočnou úrovňou kvalifikácie a/alebo základných zručností.
2. Na úrovni tvorcov politik začala oblasť základných zručností na Slovensku rezonovať až v súvislosti s Novým programom v oblasti zručností pre Európu¹, ktorý upozorňuje na problém nedostatočných základných zručností u veľkého počtu Európanov. Na Slovensku je situácia špecifická. Podiel dospelých s nízkou úrovňou dosiahnutého vzdelania je jedným z najnižších spomedzi krajín EÚ avšak miera dlhodobej nezamestnanosti je v tejto skupine na Slovensku dlhodobo najvyššia v porovnaní s krajinami EÚ.
3. V súčasnosti čiastočnú diagnostiku základných zručností realizujú Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny SR u registrovaných uchádzačov o zamestnanie. Uchádzači o zamestnanie s nízkou mierou základných zručností kvôli nedostatočným zručnostiam neboli schopní absolvovať vzdelávacie programy v ponuke AOTP (RE-PAS a KOMPAS) a ponuka vzdelávania neobsahovala žiadne kurzy zamerané na zvyšovanie úrovne základných zručností.
4. Problematika základných zručností nemôže byť iba záležitosťou sektora vzdelávania, vyžaduje si medzi-rezortný prístup, pretože sa dotýka a j zamestnanosti, zdravia, životnej spokojnosti a životnej úrovne, finančnej a spotrebiteľskej bezpečnosti, demokracie a participácie na spoločenskom a občianskom živote. Programy gramotnosti pomáhajú rozvíjať demokratické hodnoty, mierové spolužitie a solidaritu v komunite.
5. Základné zručnosti na dostatočnej úrovni boli doposiaľ tradične predpokladaným ťažiskovým výstupom slovenského formálneho vzdelávacieho systému primárneho a nižšieho stredného vzdelávania v rámci povinnej školskej dochádzky pre deti a mládež. V kontexte rýchlo rozvíjajúceho sa trhu práce v 21. storočí, v dôsledku narastajúceho fenoménu predčasného ukončovania školskej dochádzky, či migrácie pracovnej sily zo zahraničia, je potrebné ponúknuť také vzdelávacie programy, ktoré poskytnú dostatočnú úroveň základných zručností aj dospelaj populácii mimo formálny systém vzdelávania.
6. Národný koncept základných zručností je nutné na Slovensku etablovať postupne a popri rozvíjaní praxe v poskytovaní vzdelávania v základných zručnostiach, čo je na Slovensku zatiaľ obmedzené. Kľúčové zložky základných zručností sú čitateľská a matematická gramotnosť. V posledných rokoch sa za kľúčovú zložku pokladajú aj digitálne zručnosti, o čom sme sa mali počas pandémie COVID možnosť presvedčiť. Národné definície základných zručností vychádzajú zo vzdelávacích a kultúrnych tradícií jednotlivých krajín.
7. Vzdelávanie v základných zručnostiach pomocou neformálnych vzdelávacích aktivít je novou témou, ktorá nemá na Slovensku tradíciu. Téma celoživotného vzdelávania alebo systematického vzdelávania dospelých v súvislosti so skupinami dospelých s nízkou úrovňou vzdelania či kvalifikácie takmer neexistuje. O existujúcich kurzoch ďalšieho vzdelávania v oblasti základných zručností, resp. aktivitách podporujúcich nízko kvalifikované osoby v oblasti gramotností, neexistuje žiadna systematická evidencia, aj preto, že nespádajú do okruhu vzdelávacích programov, na ktoré sa vzťahuje akreditácia v zmysle zákona o 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní.
8. Možnosti poskytovania základných zručností sa často zamieňajú alebo stotožňujú s druhošancovým vzdelávaním resp. dokončením nižšieho stredného vzdelania na základnej alebo strednej škole. Aktuálne organizačné rámce druho-ancového nie sú dostatočne prispôsobené potrebám dospelých účastníkov. Niektoré úpravy súčasného formálneho systému by mohli viesť k zlepšeniam, ako napríklad predĺženie trvania programu na viac ako 1 rok a prispôbenie učebných osnov. Funkčné neformálne programy vzdelávania v základných zručnostiach sú však nevyhnutnou podmienkou zlepšenia zručností väčšiny

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EN>

dospelých s nízkym stupňom vzdelania a zároveň aj šancou pre vyššiu účasť v programoch formálneho druhošancového vzdelávania.

9. Niektoré aktéri v teréne realizujú aktivity pre podporu základných zručností dospelých. V prípade neziskových organizácií ide najmä o prácu s dospelými s nízkym stupňom vzdelania z MRK, ktorí sú mimo trhu práce, zamestnávateľia sa rozvíjajú aktivity pre zamestnancov s nízkym stupňom vzdelania. Žiadna z organizácií, ktorá v teréne realizuje podporu neformálneho vzdelávania dospelých v základných zručnostiach však svoje aktivity nerealizuje na základe výsledkov premyslenej diagnostiky základných zručností, ale skôr intuitívne a na základe poznania terénu a bezprostredných potrieb cieľovej skupiny. Organizácie samotné sa zväčša nevnímajú ako poskytovatelia neformálneho vzdelávania v základných zručnostiach.
10. Identifikácia cieľových skupín dospelých s nízkou úrovňou základných zručností a ich potrieb je pre poskytovanie programov zvyšovania základných zručností kľúčovým prvkom pre rozvoj neformálnych vzdelávacích programov a ich podporu z verejných zdrojov kľúčová. Nakoľko oblasť rozvoja základných zručností u dospelých nebola doteraz na Slovensku dostatočne zmapovaná, nemáme dostatočné údaje o cieľových skupinách s týmito potrebami.
11. Vymedzenie pojmu „základné“ v súvislosti so zručnosťami, je potrebné vnímať dynamicky, vzhľadom na rýchlo meniace sa potreby pracovného a spoločenského uplatnenia v 21. storočí. Túto dynamickú podstatu základných zručností je potrebné rozoznať najmä pri navrhovaní systémových riešení na podporu základných zručností. Tomu zodpovedá aj širšie vnímanie nízkej úrovne kvalifikácie dospelých. Podpora základných zručností je potrebným východiskovým bodom pre akékoľvek efektívne politiky pre osoby s nízkou kvalifikáciou.
12. Podobne ako zložky základných zručností, aj obraz cieľových skupín je široký a rozmanitý. Rôzne cieľové skupiny sú prepojené a prelínajú sa. Celkovo sa pohľad na cieľové skupiny u aktérov líši, s výnimkou všeobecného konsenzu respondentov, že hlavnou cieľovou skupinou sú dospelí, ktorí nedokončili všetky ročníky základnej školy (SKKR 0 – 1) a dospelí z marginalizovaných rómskych komún.

ODPORÚČANIA PRE TVORBU OPATRENÍ A POLITÍK

1. Aktéri, ktorí by mali aktívne vstupovať do riešenia nedostatočnej podpory dospelých v základných zručnostiach majú slabé povedomie o možnostiach a benefitoch neformálneho vzdelávania v základných zručnostiach a ich podpore z verejných zdrojov. Pri návrhoch riešení pre rozvoj praxe v neformálnom vzdelávaní dospelých v základných zručnostiach je preto dôležité uplatňovať participatívne postupy ktoré budú viesť k rozvoju odbornej a praktickej komunity a ku návrhu programov a príležitostí, ktoré budú dostatočne odrážať potreby a špecifiká praxe a cieľových skupín tak aby boli programy efektívne.
2. Vzdelávacie programy druhej šance sú často vnímané ako hlavný organizačný rámec pre riešenie nedostatku základných zručností, a to môže byť jedným z dôvodov obmedzeného pokroku a dokonca negatívneho trendu v rámci zručností dospelých s nízkou úrovňou vzdelania či kvalifikácie. Títo dospelí často nemajú dostatočné základné zručnosti na to, aby sa zúčastňovali vzdelávacích programov druhej šance a ostatné programy, kde by sa mohla nízka úroveň zručností zlepšovať, absentujú alebo sú obmedzené.
3. Programy druhej šance, ako formálneho vzdelávania pre dokončenie nižšieho alebo vyššieho stredného vzdelania, by sa mali poskytovať v rozmanitejšom prostredí a časovej štruktúre, ako alternatíva k inštitucionálnemu prostrediu v základných a stredných školách. Formálne vzdelávacie programy druhej šance však nie sú ani výlučným ani optimálnym rámcom pre zlepšovanie základných zručností dospelých. Neformálne vzdelávanie v základných zručnostiach je predpokladom úspechu vzdelávacích programov druhej šance.
4. Neexistuje jedno univerzálne riešenie pre programy neformálneho vzdelávania v základných zručnostiach. Programy poskytovania základných zručností by mali byť flexibilné a neformálne. Dôležitým prvkom zvyšujúcim motiváciu a účasť dospelých učiacich sa je modulárnosť takýchto programov, ktorá umožní dospelým účastníkom v rôznych životných situáciách postupné absolvovanie kurzov základných zručností v dlhšom časovom horizonte. Pri návrhu programov zručností je potrebné zohľadniť rôznorodosť cieľových skupín, a programy navrhnúť a poskytovať v spolupráci s odbornými

pracovníkmi so skúsenosťami v oblasti práce s cieľovými skupinami. Pre znevýhodnené komunity musia byť vzdelávacie príležitosti dostupné v blízkosti ich obytných oblastí.

- Hodnotenie zručností pre osoby s nízkou úrovňou vzdelania a kvalifikácie je v praxi slabo rozvinuté, pričom je nevyhnutnou podmienkou pre rozvoj efektívnych programov neformálneho vzdelávania základných zručností a hodnotenia ich efektívnosti. Je preto potrebné venovať špecifickú pozornosť pre možnosti širšej pilotnej aktivity pre použitie nových nástrojov na hodnotenie úrovne základných zručností vyvinutých v projekte BLUESS v praxi v rozmanitých kontextoch. Údaje zbierané pomocou nástrojov na hodnotenie úrovne základných zručností sú dôležitou zložkou informácií pre mapovanie cieľových skupín a ich vzdelávacích potrieb.
- Programy základných zručností musia byť systémovo podporené z verejných zdrojov tak, aby boli schopné zabezpečovať dostatočne dlhú a flexibilnú podporu dospelých s nízkou úrovňou základných zručností. Pre dosiahnutie podpory pre financovanie vzdelávania základných zručností z verejných zdrojov je nutné scitlivovať aktérov aj širokú verejnosť pre dôležitosť a benefity zapojenia dospelých s nízkou úrovňou vzdelania do vzdelávania. Pokrok v oblasti konsenzu o dôležitosti podpory vzdelávania v základných zručnostiach je možné dosiahnuť prostredníctvom multidisciplinárneho prístupu a trvalej spolupráce medzi viacerými sektormi a skupinami aktérov za súčasnej podpory cieľených informačných kampaní.
- Spolupráca na národných a regionálnych úrovniach má veľký význam a je potrebná aj pre programy základných zručností. Regionálne rozdiely sú na Slovensku výrazné a to sa premieta aj do štruktúry zručností a aj tu je potrebné aby konkrétne programy zohľadňovali regionálne špecifiká. Jednou z oblastí spolupráce na viacerých úrovniach verejnej správy, národnej regionálnej a miestnej ako aj aktérov z praxe by mala byť identifikácia cieľových skupín a monitorovanie kvality na úrovni organizácií poskytujúcich vzdelávanie v základných zručnostiach a na úrovni vzdelávacích programov.

O PROJEKTE

Názov projektu	Plán rozvoja základných zručností na Slovensku – Blueprints for Basic Skills Development in Slovakia – BLUESS
Koordinátor	Štátny inštitút odborného vzdelávania
Riešiteľský tím	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Európska asociácia pre vzdelávanie dospelých (EAEA), Európska sieť pre základné zručnosti (EBSN), AONTAS (Írsko), Asociácia inštitúcií vzdelávania dospelých (AIVD) a Združenie pre kariérové poradenstvo a rozvoj kariéry.
Finančná schéma	Program Európskej komisie Zamestnanosť a sociálna inklúzia (Employment and Social Innovation Programme – EaSI)
Trvanie	2019-2021
Webová stránka	www.zakladnezrucnosti.sk
Kontakt	czv@siov.sk
Ďalšie zdroje	Výstupy projektu BLUESS